

РЕЦЕНЗІЯ
на колективну монографію
“Ідентичність та соціальна солідарність
у Центральній та Східній Європі”.

Ідентичність та соціальна солідарність у Центрально-Східній Європі/Т. Каменська, Я. М. Курчевський, П. Ожеховський та ін.; за ред. проф. Н. Коваліско, д-ра А. Єкатеринчука, проф. О. Лісеєнко, проф. Р. Радзіка. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка; Lublin: Wydawnictwo UMCS; 2020. – 224 с.

Презентована колективна монографія є результатом наукової співпраці українських та польських соціологів, зокрема Львівського національного університету імені Івана Франка (кафедра соціології), Університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Інститут соціології), Академії Спеціальної Педагогіки імені М. Гжегожевської в Варшаві (кафедра соціології культури) та Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності).

Монографія актуальна, оскільки за сучасних умов, коли наростають виклики щодо міграційних процесів, побудови нових стратегій українсько-польського діалогу та необхідності врахування соціокультурних та ментальних механізмів формування нових ідентичностей на теренах Центрально-Східної Європи.

Перший розділ «Зміни ідентичності та міжетнічних відносин у Центрально-Східній Європі» присвячено теоретичним аспектам у дослідженні ідентичностей. Акцентовано на уточненні смислових характеристик понять «ідентичність» і «солідарність», виявленні особливостей соціоконструктивістського впливу на ідентичність, а також на можливостях солідаризації в сучасному суспільстві. У складних умовах для українського суспільства автори монографії звертають особливу увагу на солідарність як основну цінність європейської культури і політики. Окрім того, сучасне суспільство є об'єднанням різнорідних ідентичностей. У контексті міжнаціональних (польсько-українських) відносин автори розглядають фактор колективної пам'яті, що акумулює в собі різного роду стереотипи, упередження, а також конструктивні стратегії вирішення міжнаціональних конфліктів на основі подолання антогонізмів та примирення.

Виникнення незалежної української держави виявило необхідність аналізу можливостей формування нової української політичної еліти, роль якої зростає в умовах побудови української державності на ґрунті двомовного, неоднорідного українського суспільства. Безперечно, на здатність еліт створити або вплинути на нову ідентичність українського суспільства впливали геополітичні орієнтації, суспільне усвідомлення

та ідентичність самих еліт, які були наслідком вкорінення в радянські та пострадянські реалії та аксіологічні системи. Спираючись на доступні дослідження та джерела зроблено ґрунтовний опис соціального походження українських політичних еліт, їх ідентичність в контексті викликів, які стоять сьогодні перед українським суспільством.

У другому розділі колективної монографії «Ідентичність на пограниччі та ідентичності національних меншин» йдеться, зокрема, про труднощі у створенні об'єднаних територіальних громад у багатонаціональному регіоні України. Визначено вплив соціальних механізмів на довіру національних меншин до інститутів влади в конкретному регіоні України, окреслено їх ціннісні пріоритети. Нинішня криза довіри в багатонаціональному регіоні простежується у ставленні населення до основних соціальних інститутів суспільства, а дефіцит довіри є причиною соціальної напруги. На прикладі двох багатонаціональних районів з'ясовано сприйняття реформи децентралізації. Негативне та скептичне сприйняття реформи об'єднання громад пояснюється неефективністю комунікації інститутів, які її здійснюють, з представниками громади, небажанням місцевих еліт втратити вплив на виборчих округах, а також консервативними настроями, що базуються на прорадянській ностальгії.

З іншого боку, розгляд солідарності у дискурсі законодавчих змін щодо навчання державною мовою національних меншин (за результатами емпіричних досліджень в Одеській області) на основі ґрунтовного аналізу уявлень та оцінок учасників дослідження дозволив виокремити основні причини браку солідарності. Запропоновано рекомендації щодо послаблення напруги навколо мовного питання і мови навчання етнонаціональних меншин Одеської області. Наголошено на необхідності подальшого глибокого наукового осмислення сучасних мовних ідентифікаційних процесів, зокрема проведення оціночних досліджень мовної політики держави в освітній сфері, а також дослідження актуальних проблем, пов'язаних із реалізацією освітньої реформи в Україні.

Розгляд соціологічних вимірів гуманітарних проблем прикордоння дає підстави для висновку, що нові технології та швидкі лінії зв'язку могли б бути використані для розвитку регіону, не зважаючи на відстань прикордоння від геополітичного центру держави, але слабка інфраструктура та відсутність державних програм розвитку прикордонних територій не сприяють вирішенню проблеми. Ця ситуація може бути вирішена шляхом розробки системи дій, направлених на боротьбу із нагальними викликами та загрозами як на прикордонному, так і на державному рівні задля унеможливлення повторення ситуації на сході України та в Криму. Прикордонні регіони повинні відчувати, що існує загальний план їхнього розвитку як форпосту країни. Ще одним важливим фактором розвитку прикордоння є поглиблення транскордонного співробітництва з країнами Європейського Союзу у царині безпеки, наукового і культурного обміну тощо.

У третьому розділі монографії «Соціальна солідарність та консолідація

суспільства в контексті процесів зовнішньої та внутрішньої міграції» розглянуто соціальну солідарність, зокрема, в умовах війни на Сході України крізь призму досвіду жінок-учасниць антитерористичної операції. З'ясовано сутність солідарності як інтеграційного чинника, що утримує в єдності соціальні структури будь-якого масштабу. Вона передбачає не лише єдність цінностей, ідей, переконань, поглядів, інтересів, цілей, а також функціональну взаємозалежність і узгодженість у діях, пов'язаних із реалізацією інтересів як суспільства, так і спільноти. Концепт солідарності використано для пояснення солідарної поведінки взаємодіючих акторів в умовах воєнного конфлікту. Висвітлено особливості формування соціальної солідарності крізь призму досвіду жінок, які в той чи інший спосіб долучилися до антитерористичної операції на сході України. Акцентовано на множинності солідарності.

У даній рецензії виокремлено лише окремі аспекти порушеної проблематики, яка є багатогранною і міждисциплінарною. Залучення провідних соціологів України і Польщі до вивчення ідентичності та соціальної солідарності є показовим прикладом реальної наукової співпраці та кооперації. Як результат такої співпраці, низка висновків, зроблених науковцями на прикладі емпіричних розвідок та ґрунтовний аналіз у змінах ідентичності та міжетнічних відносин у Центрально-Східній Європі що відбулися на протязі останніх років. На підставі цього окреслено специфіку ідентичностей на пограниччі та ідентичності національних меншин, а також проаналізовано особливості соціальної солідарності та консолідації суспільства в контексті процесів зовнішньої та внутрішньої міграції між Україною та Польщею. Монографію можна рекомендувати науковцям, студентам та викладачам і усім тим, хто прагне підвищити свою обізнаність щодо актуальних тенденцій змін ідентичності та солідарностей у сучасному суспільстві.

Рецензент

Доктор соціологічних наук,

професор, завідувач кафедри соціології

Львівського національного університету імені Івана Франка

Пачковський Ю.Ф.